

Arnhem Nijmegen

Reactienota behorende bij Startnotitie RES Regio Arnhem Nijmegen

Versie 23 oktober 2019

Aanleiding

Op 17 mei 2019 is de concept startnotitie RES Regio Arnhem Nijmegen aangeboden aan de diverse deelnemende partijen binnen de RES Regio Arnhem Nijmegen. Hierbij is afgesproken om medio september 2019 de reacties uit de diverse colleges en raden voor te leggen aan de PFO leden duurzaamheid. Op verzoek van de leden PFO Duurzaamheid zijn alle reacties zijn verwerkt in deze reactie nota behorende bij de Startnotitie zoals door de PFO leden duurzaamheid vastgesteld op 2 oktober 2019. Op verzoek zijn ook de reacties ontvangen na de afgesproken datum verwerkt in deze reactienota.

1. Besluitvorming

Ontvangen reacties in hoofdlijnen:

- a. Wat is het standpunt als er geen consensus kan worden bereikt over het conceptbod binnen de RES-partners?
- b. Graag besluitvorming door de raad hier tussentijds in meenemen.
- c. Procesafstemming dient regionaal plaats te vinden.

Antwoord ad 1a)

Zoals aangegeven in de startnotitie blz. 12:

Conceptbod

Wanneer een overheidspartner zich niet kan scharen achter het concept bod zal hiervan bij het aanbieden van het concept bod aan het Nationaal Programma RES een aantekening worden gemaakt onder opgave van redenen.

Eindbod

Bij het opstellen van het eindbod RES hanteren we als uitgangspunt consensus. Mocht volledige consensus (unanimiteit) onverhoopt niet lukken, dan vraagt de regio de provincie– in lijn met de beginselen van het Huis van Thorbecke – om het voortouw te nemen om via het goede gesprek de partners in de regio alsnog te bewegen om samen tot een RES en een daarbij behorend definitief bod te komen.

Dit betekent dat de provincie haar rol richting haar partners zal oppakken.

We gaan ervan uit dat we er samen uitkomen en we deze weg niet hoeven te bewandelen.

Antwoord ad 1b)

Het staat een partner van de RES vrij om de raad tussentijds mee te nemen in het proces, wel of niet middels besluitvorming. De formele besluitvorming door de raad is nu ingestoken op het vaststellen van de startnotitie en het eindbod.

Antwoord ad 1c)

We beseffen dat het een complex en uitdagend proces is. Om dit goed te stroomlijnen zijn de volgende procesafspraken gemaakt:

In het reguliere PFO-Duurzaamheid zijn de bestuurders van de regiogemeenten vertegenwoordigd. De bestuurders stellen de producten vast en geleiden deze via hun eigen colleges voor besluitvorming door naar de raden, staten en algemene bestuursleden van de waterschappen.

Daarnaast is een coördinerende Regiegroep geformeerd onder leiding van Harriët Tiemens (wethouder Nijmegen) met daarin vertegenwoordigers van de gemeenten, de waterschappen, de provincie en Liander. Zij bereiden op bestuurlijk niveau de stukken voor het PFO-D voor.

Doel hiervan is om ervoor zorg te dragen dat besluitvorming in de gehele regio zal plaatsvinden.

Reactie per deelnemende partij

Gemeente	Reactie	Verwerkt in startnotitie
Heumen	We doen een oproep tot uitstel van formulering van de Startnotitie Regionale Energie transitie.	Niet aangepast.
Rheden	Samenwerking in de regio De raadsleden vragen zich af wat er gebeurt als er geen consensus over het concept bod is. Wat als één of meerdere partijen het oneens zijn? Gaat het proces dan door? En wat zijn dan de gevolgen?	Zie antwoord 1b en Hoofdstuk 3 besluitvorming.
Rheden	Besluitvorming Er wordt aandacht gevraagd voor het tussentijds informeren en raadplegen van de gemeenteraad zodat de inbreng nog meegenomen kan worden in de definitieve voorstellen.	
Overbetuwe	Uitgangspunt is consensus in het (concept-) bod. Het streven naar een zo groot mogelijke meerderheid komt daarbij de opgave niet ten goede en moet in het proces achterwege blijven.	Aangepast in Hoofdstuk 3 blz. 12
Druten	De volgende alinea op p. 12, “Bij het opstellen van de RES streven we (....) en we deze weg niet hoeven te bewandelen.” in zijn geheel te verwijderen en deze te vervangen voor: [Bij het opstellen van de RES wordt consensus als uitgangspunt gehanteerd. Als er geen consensus te vinden is voor een RES en een bijbehorend uit te brengen (concept) bod, dan vraagt de regio de provincie– in lijn met de beginselen van het Huis van Thorbecke – om het voortouw te nemen om via het goede gesprek de partners in de regio alsnog te bewegen om samen tot een RES en een daarbij behorend definitief bod te komen. We gaan ervan uit dat we er samen uitkomen en we deze weg niet hoeven te bewandelen.	
Nijmegen	Uitgangspunt is consensus. Dit tekstueel aanpassen.	
Provincie Gelderland	Uitgangspunt consensus en streven naar gelijkwaardigheid partnerschap. Pas in het uiterste geval zal provincie overwegen om het voortouw te nemen in het komen tot een bod.	
Renkum	Door verschillende fracties is zorg geuit over de rol van de gemeenteraad na het vaststellen van het conceptbod. De gemeenteraad is uiteindelijk aan zet maar moet zich houden aan de RES. Waar is dan de ruimte voor een eigen afweging? Zeker gezien het krappe tijdspad een bron van zorg voor veel leden van onze gemeenteraad. Bovendien roept het besluitvormingsproces als opgenomen op pagina 11 bij ons vragen op. Waarom wordt het conceptbod alleen ter consultatie aan de raad voorgelegd? Dit is niet in lijn met het uitgangspunt dat de besluitvorming over de startnotitie, het conceptbod en het definitieve bod plaatsvindt door de hoogste democratische organen.	Zie antwoord 1b. Tekst in Hoofdstuk 3 is aangescherpt. Uitgangspunt is altijd geweest conceptbod ter informatie naar de raden en vaststelling definitief bod door de raden.

2. Opwek en innovaties

Ontvangen reacties in hoofdlijnen

a. Door diverse partners is specifiek aandacht gevraagd voor andere opwek en innovatie dan nu genoemd in de startnotitie.

Antwoord ad 2a)

We zullen als werkorganisaties innovaties actief blijven volgen en hier positief in acteren, maar we handelen wel naar wetenschap die we nu hebben. We beseffen dat het een dynamisch traject zal blijven gedurende het gehele proces. Voor de uitvoering van het bod zal naast naar reeds bewezen technieken ook voortdurend gekeken worden naar nieuwe ontwikkelingen.

Reactie per deelnemende partij

Gemeente	Reactie	Verwerkt in startnotitie
Heumen	CO2- opslag en energieopslag zijn onderdeel van de na te streven oplossing en verdienen daarom een nadrukkelijke plaats en verdere uitwerking in de (concept) RES	Zie antwoord 2a en Hoofdstuk 1 blz. 6 uitgangspunten
Heumen	We vragen u te kijken naar de innovaties, genoemd op pagina 9 van de concept startnotitie RES, en daarbij geen enkele techniek uit te sluiten	
Westervoort en Duiven	Tenslotte willen wij ook graag toegevoegd zien dat de toekomstig te verwachten doorbraken met slimme innovaties, bijvoorbeeld op het gebied van opwekking en opslag van duurzame energie, van grote invloed zullen zijn op de mate waarop de 'opgave' gerealiseerd kan worden.	
Lingewaard	Voort moeten we erkennen dat we op het gebied van opwekking en opslag nog in de kinderschoenen staan en innovaties aan de orde van de dag zijn. Hier mogen we onze ogen niet voor sluiten en juist innovaties op de voet volgen zodat we niet achter de feiten aanlopen.	
Renkum	Behalve wind en zon als hernieuwbare elektriciteitsbron, vragen wij aandacht voor waterkracht. Het onderzoek naar een waterkrachtcentrale bij de stuw in Driel loopt nog. Deze kan mogelijk 600 huishoudens van stroom voorzien en moet dan ook zeker als (potentiele) grootschalige opweklocatie worden meegenomen. Daarnaast vragen wij aandacht voor opslag van energie in de RES.	
Berg en Dal	Duurzame energie is meer dan zonne- en windenergie Wij constateren dat u in de concept-startnotitie ten aanzien van de opwekking van elektriciteit vooral voorsorteert op zonne- en windenergie. Wij vragen u om breder te kijken dan dat. Wij vragen u om ook voldoende ruimte te bieden voor andere en innovatieve vormen van opwekking van elektriciteit, zoals waterkracht. Wij gaan er vanuit dat u bovengenoemde aandachtspunten verwerkt bij de verdere uitwerking van de startnotitie. We zien de definitieve versie met vertrouwen tegemoet.	

3. Afstemming beleidsvelden

Ontvangen reacties in hoofdlijnen

a. Stem de diverse beleidsvelden en thema's goed op elkaar af.

Antwoord ad 3a)

Zie uitgangspunten startnotitie:

Wij stellen een RES op die past bij de regio, namelijk *Van, voor en door de regio*. De RES heeft een focus op de regionale schaal; lokale afwegingen over hoe iets lokaal ruimtelijk en maatschappelijk ingepast wordt, wordt overgelaten aan de lokale overheden. Daarbij wordt overigens rekening gehouden met de regionale en bovenregionale context.

De RES-partners zijn bereid om hun eigen beleid te heroverwegen. Daar waar huidige beleidskaders beperkend zijn voor de realisatie van de opgave vanuit de integrale benadering, zijn de partners bereid om deze te heroverwegen en zo nodig en waar mogelijk bij te stellen.

Reactie per deelnemende partij

Gemeente	Reactie	Verwerkt in startnotitie
Heumen	Er is behoefte aan procesafstemming op regionale schaal	Zie blz. 5
Heumen	De gemeenten kunnen de RES alleen gestand doen als onze medeoverheden invulling geven aan de randvoorwaarden die nodig zijn voor realisering;	Zie antwoord 3a en Hoofdstuk 2
Westervoort en Duiven	De RES als onderdeel van de grotere opgave Terecht wordt op p.9 beschreven dat de RES één van de instrumenten is waarmee de energie transitie kan slagen. Thema's zoals energiebesparing, mobiliteit, geothermie, waterkracht, biomassa zijn evenzeer van cruciaal belang. Daarnaast is ook de inbreng vanuit andere klimaattafels van niet te onderschatten waarde voor de energietransitie. Voor een goed begrip van het feit dat de RES slechts een specifiek onderdeel van de energie transitie bestrijkt, is het raadzaam om de onderlinge samenhang tussen al deze thema's én de reeds lopende projecten van de regionale Routekaart Energietransitie nog ruimer te omschrijven, bij voorkeur aan het begin van de startnotitie.	
Lingewaard	Verhouding tussen keuzes raad en keuzes regio Wij zijn voornemens dit jaar besluiten te nemen over kaders voor belangrijke elementen van de transitie naar duurzame energie. Het betreft kaders voor wind- en zonne-energie en voor de transitievisie warmte. We vertrouwen erop dat deze kaders als zodanig worden meegenomen in het verdere proces om te komen tot een Regionale Energie Strategie.	
Lingewaard	De RES slechts een onderdeel van de grote opgave De RES is slechts één van de instrumenten waarmee er een belangrijke bijdrage geleverd kan worden aan de energietransitie. Thema's zoals energiebesparing, circulair inkopen, mobiliteit, geothermie, waterkracht, biomassa zijn evenzeer van groot belang. Ook de inbreng vanuit andere klimaattafels is van substantieel belang. Daarom pleiten wij vanaf het begin van de startnotitie al voor een ruimer omschreven samenhang	

	tussen deze thema's waarbij het Gelders Energie Akkoord (GEA) niet mag ontbreken.	Zie antwoord 3a en Hoofdstuk 2
Overbetuwe	Focus op energie vraagt nadrukkelijker verbinding met en commitment op verwante thema's inzake duurzaamheid. Deze thema's zien als koppelkansen is te vrijblijvend.	
Berg en Dal	Heroverwegen van het eigen beleid In het kader op pagina 12 staat: <i>"De RES-partners zijn bereid om hun eigen beleid te heroverwegen."</i> Uiteraard begrijpen wij dat binnen het bestaande beleid vaak onvoldoende ruimte is om de opgave die voortvloeit uit de RES in te passen, en dat binnen het bestaande beleid ruimte gemaakt moet worden. Als gemeente kijken wij breder dan alleen de opgave uit de RES. Wij voeren een integraal beleid waar de energietransitie één van de opgaven is. Het belang van andere beleidsopgaven is vaak net zo groot. Bij de invulling van onze eigen energie-opgave blijkt dit al. Wij zijn een landelijke gemeente met een uniek landschap dat wij in stand houden. Daarom voeren wij al jaren een consistent beleid op het gebied van natuur, landschap en toerisme. Bovendien zijn dit de belangrijkste pijlers waar onze lokale economie op draait. Heroverwegen, om een regionale opgave te behalen, wordt door ons in dit brede kader geplaatst. Het betekent voor ons dus niet dat ander beleid per definitie zo maar aangepast zal worden.	
Beuningen	Verbinding met lokaal vastgesteld beleid Zoals gesteld in de startnotitie zijn in diverse regio(gemeenten) al meerder stappen gezet in de energietransitie. Vooruitlopend op de Regionale Energie Strategie (RES) zijn in de gemeente Beuningen zoekgebieden vastgesteld voor de grootschalige opwek van zonne- en windenergie. Dit was een intensief proces met vele betrokkenen. Om verzekerd te zijn van voldoende draagvlak op gemeentelijk niveau, vragen wij u nadrukkelijk de verbinding te zoeken met dit lokale beleid en dit te respecteren.	

4. Ambitieniveaurisico

Ontvangen reacties in hoofdlijnen:

- a. Geef het aspect maatschappelijke uitvoerbaarheid een hoger niveau dan het ambitieniveau. Dit om meer draagvlak te creëren.

Antwoord ad 4a)

Het ambitieniveau is vastgesteld. Deze uitgangspunten zijn:

De Regio Arnhem Nijmegen levert met de RES een bijdrage aan de nationale klimaatdoelstellingen en gaat daarbij uit van de vastgestelde ambitie van 55 procent CO₂-reductie in 2030 (en 95 procent CO₂-reductie in 2050) en borduurt voort op de Routekaart Energietransitie.

We streven daarbij naar een maximale inzet van de potentiële bronnen voor opwek van duurzame energie en warmte, zonder een regionale onderverdeling te maken. Wij hanteren hierbij een integrale benadering met andere maatschappelijke opgaven en streven naar een optimale balans tussen de unieke ruimtelijke kwaliteit van de regio, maatschappelijke acceptatie en maatschappelijke kostenefficiëntie.

Reactie per deelnemende partij

Gemeente	Reactie	Verwerkt in startnotitie
Heumen	We vragen om het aanhouden van een ambitieniveau van 49% CO ₂ -emissiereductie om voldoende draagvlak te creëren.	Zie antwoord 4a en uitgangspunten blz. 6
Westervoort en Duiven	Wij plaatsen een kanttekening bij de opgave, zoals geformuleerd bij de uitgangspunten op p.6 van de notitie. Deze uitgangspunten kunnen op gespannen voet met elkaar staan. Wij vrezen dat het streven naar " <i>maximale inzet</i> " te veel het risico met zich mee brengt dat de focus wordt gericht op het realiseren van een kwantitatieve energieopbrengst, waarbij de maatschappelijke acceptatie mogelijk secundair is. Het uitgangspunt " <i>optimale balans enz.</i> " kunnen wij onderschrijven. Deze dient echter voorrang te krijgen op het streven naar " <i>maximale inzet</i> ".	
Rheden	In de startnotitie (pag. 6) staat dat er wordt gestreefd naar een optimale balans tussen 1) bijdrage energietransitie, 2) ruimtelijke kwaliteit, 3) maatschappelijke acceptatie en 4) maatschappelijke kostenefficiëntie. De raadsleden vragen zich af of er ook een hiërarchie zit tussen de verschillende thema's. Weegt het één zwaarder dan het andere?	
Provincie Gelderland	Ambitie het verminderen van de CO ₂ -uitstoot met 55% in 2030 is het uitgangspunt.	
Lingewaard	Het volgende uitgangspunt is in het concept van de startnotitie opgenomen: "Wij streven naar een maximale inzet van de potentie/e bronnen voor opwek van duurzame energie en warmte". "Wij streven naar een optimale balans tussen de unieke ruimtelijke kwaliteit van de regio, maatschappelijke acceptatie en maatschappelijke kostenefficiëntie". Wij vragen ons af of deze uitgangspunten altijd verenigbaar zijn. Wij vrezen dat het streven naar "maximale inzet" het risico met zich mee brengt dat de focus wordt gericht op het realiseren van een kwantitatieve energieopbrengst. Waarbij de maatschappelijke acceptatie voorts secundair is. Het uitgangspunt "optimale balans enz." onderschrijven wij. Deze dient voorrang te krijgen op het streven naar "maximale inzet".	

Beuningen	Maximale inzet versus regionale verdeling. In de startnotitie wordt beschreven dat gestreefd wordt naar een maximale inzet van potentiële bronnen zonder een regionale onderverdeling te maken. In de praktijk kan dit ertoe leiden dat sommige gemeenten een grote bovenlokale opgave toegewezen kan krijgen. In de startnotitie ontbreken maatregelen of afspraken die ervoor zorgen dat de lusten en lasten in de RES-regio evenredig worden verdeeld. Graag vernemen wij van de RES-organisatie hoe een evenredige verdeling van lusten en lasten alsnog kan worden geborgd.	Zie antwoord 4a en uitgangspunten blz. 6
Druten	De woorden "OF EN" toe te voegen op p.12 in de volgende zin: <i>"De RES heeft een focus op de regionale schaal; lokale afwegingen over [OF EN] hoe iets lokaal ruimtelijk en maatschappelijk ingepast wordt, wordt over gelaten aan de lokale overheden."</i>	Zie blz. 12 niet aangepast.
Doesburg	Sociale rechtvaardigheid en betaalbaarheid nog explicieter meenemen in de startnotitie.	Zie antwoord 4a. Niet aangepast.

5. Conceptbod

Ontvangen reacties in hoofdlijnen:

- a. Compenserende maatregelen. Hoe gaan we dit regelen?
- b. Zoekgebieden ruimtelijke consequenties verduidelijken.

Antwoord ad 5a)

Compensatie op een ander beleidsveld of beleidsthema valt niet binnen deze opgave.

Antwoord ad 5b)

In het conceptbod moeten de zoekgebieden duidelijk zijn. Dit gaat lukken. Door middel van twee rondes ateliers wordt er naar conceptbod toegewerkt waarin zoekgebieden en opwekmogelijkheden voldoende duidelijk moeten worden

Reactie per deelnemende partij

Gemeente	Reactie	Verwerkt in startnotitie
Westervoort en Duiven	Evenredige verdeling lusten en lasten. Het streven naar een evenredige verdeling van zoekgebieden over de regio, rekening houdende met de lokale vraag, is geen toetsingscriterium in de concept-startnotitie. Dit betekent in de praktijk dat gemeenten met een kleine energievraag en relatief veel ruimte een (zeer) grote bovenlokale opgave toegewezen kunnen krijgen. Dit vloeit voort uit de ingestoken regionale strategie en de bijbehorende selectie van de meest kansrijke zoekgebieden op regionaal niveau. Dit vraagt onzes inziens echter om heldere afspraken in de startnotitie, die een evenredige verdeling van lusten en lasten borgen. De lokale impact van het invullen van een bovenlokale energieopgave kan immers vele malen groter zijn dan de impact van de lokale energievraag. Compenserende maatregelen kunnen in die situatie helpen om het lokaal maatschappelijk draagvlak te vergroten. Te denken valt aan het bieden van extra beleidsruimte op lokaal niveau en koppelkansen met opgaven voor werklocaties, woningbouw en recreatie. Daarnaast zien wij kansen in het instellen van een omgevingsfonds: een fonds van waaruit de opbrengsten van grootschalige opwek-projecten een bijdrage wordt geleverd aan lokale duurzaamheids-/leefbaarheidsprojecten. Graag zien wij de startnotitie daarop aangevuld.	Zie antwoord 5a. Verder is het wenselijk eerst meer zicht te krijgen op hoe het conceptbod en bijbehorende zoekgebieden eruit gaan zien.
Lingewaard	<i>Evenredige verdeling</i> lusten en lasten. Het streven naar een evenredige verdeling van zoekgebieden over de regio, rekening houdende met de lokale vraag, is geen toetsingscriterium in de concept-startnotitie. Dit betekent in de praktijk dat gemeenten met een kleine energievraag en relatief veel ruimte een onevenredig grote bovenlokale opgave toegewezen kunnen krijgen. Dit vloeit voort uit de ingestoken regionale strategie en de bijbehorende selectie van de meest kansrijke zoekgebieden op regionaal niveau. Dit vereist heldere afspraken in de startnotitie, die een evenredige verdeling	

	van lusten en lasten waarborgen.	
Lingewaard	De lokale impact van het invullen van een bovenlokale energieopgave kan immers vele malen groter zijn dan de impact van de lokale energievraag. Compenserende maatregelen moeten helpen om het lokaal maatschappelijk draagvlak te vergroten. Te denken valt aan het bieden van extra beleidsruimte op lokaal niveau en koppelkansen met opgaven voor werklocaties, woningbouw en recreatie. Daarnaast stellen wij voor dat er een omgevingsfonds wordt ingesteld: een fonds van waaruit de opbrengsten van grootschalige opwek-projecten een bijdrage wordt geleverd aan lokale duurzaamheids- en leefbaarheidsprojecten.	Zie antwoord 5b. Verder is het wenselijk eerst meer zicht te krijgen op hoe het conceptbod en bijbehorende zoekgebieden eruit gaan zien.
Berg en Dal	Evenredige verdeling lusten en lasten. Als gemeente Berg en Dal vinden wij dat iedere gemeente alles moet doen om haar eigen opgave te realiseren. Alvorens gesproken kan worden over een bovenlokale opgave, moet duidelijk bewezen zijn dat een partij die niet aan zijn eigen opgave kan voldoen, wel alles in het werk heeft gesteld om de doelen te halen. Alleen zo kunnen de lasten van de bovenlokale energieopgave zo klein mogelijk worden en kan het verplaatsen van de lasten minder onrechtvaardig worden. Daartoe zien wij graag de regionale opgave verder uitgesplitst naar de stand van zaken per gemeente en daaraan gekoppeld een duidelijke onderbouwing waarom de opgave voor de betreffende partij onhaalbaar is. Dit kan bijvoorbeeld op basis van de klimaatmonitor.	
Wijchen	Kijk naar een goede mix van opwekmogelijkheden en maak duidelijke kaarten	
Westervoort en Duiven	Het detailniveau waarmee zoekgebieden worden vastgelegd, en daarmee de status van de gebieden en resterende lokale afwegingsruimte, vraagt om verheldering. Enerzijds wordt gesproken over het weergeven "concrete" zoekgebieden (inclusief opbrengst) op een kaart, terwijl anderzijds melding wordt gemaakt van "het niet specifiek intekenen" van opties.	Zie antwoord 5b.
Rheden	Invulling concept bod. Er is nog onvoldoende beeld over hoe het concept bod er uit gaat zien. Zijn het stippen of vlekken op een regionale kaart? Zegt het bod iets over aantallen, locaties en/of maatregelen? Van belang is dat de gemeenteraad hier in deze fase al een duidelijk beeld over krijgt om te weten waar zij ja tegen zegt. Er is een suggestie gedaan om in de notitie een lijstje op te nemen met onderwerpen die in het regionale bod komen. Enkele suggesties voor dit lijstje zijn: - per gemeente: hoeveel duurzame energie moet er opgewekt worden en op welke wijze; - per gebied: hoeveel duurzame energie kan er opgewekt worden en in welke vorm(en); - per gemeente: voorkeurslocaties voor duurzame energieopwekking; - wijze van besluitvorming (met in het proces voldoende ruimte voor informeren en raadplegen).	Zie antwoord 5b en blz. 9 en 10.
Lingewaard	Het detailniveau waarmee zoekgebieden worden vastgelegd, en daarmee de status van de gebieden en resterende lokale afwegingsruimte, vraagt om verheldering. Enerzijds wordt gesproken over het weergeven "concrete" zoekgebieden (inclusief opbrengst) op een kaart, terwijl anderzijds melding wordt gemaakt van "het niet specifiek intekenen" van opties.	

Lingewaard	We hebben binnen Lingewaard concrete stappen gezet waardoor het zich laat aanzien dat we de doelen voor duurzame opwek van 2020 en 2023 gaan halen. Met aanvullende inspanningen komen ook de doelen van 2030 in beeld. Deze doelen kunnen we echter niet alleen halen. Hiervoor is de inzet van andere partijen en de invulling van belangrijke randvoorwaarden van belang. Het gaat bijvoorbeeld om medewerking van andere overheden, instrumenten om als gemeente een regierol in de warmtetransitie te kunnen vervullen en de financiële middelen om de benodigde maatregelen te kunnen nemen. Het is voor ons belangrijk dat aan een op te stellen 'bod' dergelijke voorwaarden worden gekoppeld.	Zie antwoord 5a en 5b.
Renkum	Afstemming andere regio's gewenst. Terecht staat afstemming met omliggende RES-regio's benoemd als één van de uitgangspunten. Daarnaast is het ons onduidelijk hoe in het proces wordt omgegaan met warmte (of elektriciteit) die hier wordt opgewekt en in een andere regio wordt benut	Zie antwoord 5b en uitgangspunt blz. 11.

6. Participatie en communicatie

Ontvangen reacties in hoofdlijnen:

- a. Participatie insteken als regionaal proces en niet als lokaal proces.
- b. Maak inspraak breed en betrek inwoners en bedrijven (regionaal) in dit proces.
- c. Op welke onderdelen kunnen we inzet verwachten van de werkorganisatie om participatie te faciliteren/coördineren. Gaan/kunnen we dit bieden als RES?

Antwoord ad 6a, 6b en 6c)

De overheidspartners zijn georganiseerd in de RES-werkorganisatie, de bestaande reguliere bestuurlijke overleggen (PFO) van de Regio Arnhem Nijmegen en de Regiegroep. Naast de overheidspartners is er een grote groep stakeholders betrokken in het proces, zoals ondernemers, (semi)overheden, NGO's, energiecoöperaties, inwonervertegenwoordigers. De brede vertegenwoordiging van stakeholders is samengesteld in overleg met de individuele RES-partners.

Met individuele stakeholders zijn (op verzoek) gesprekken gevoerd, presentaties gegeven en is gecorrespondeerd over de RES.

De ruimteateliers, het podium waar met de stakeholders gewerkt wordt, starten in september. Kennis, ervaring en belang worden daar ingebracht. Het resultaat van de ateliers, het conceptbod, wordt voorgelegd aan de Regiegroep. Voordat dat gebeurt, wordt het eerste resultaat besproken met de stakeholders om de belangrijkste knelpunten/dilemma's te formuleren. De Regiegroep ontvangt dan een conceptbod en een begeleidend schrijven waarin de meest prangende discussiepunten van de stakeholders zijn opgenomen.

Uitwisseling van standpunten tussen de stakeholders en de bestuurders van de Regio Arnhem Nijmegen voegt waarde toe aan het besluit dat daarna in het PFO-D genomen wordt. Daarom organiseren we een gesprek tussen de stakeholders en het PFO-D over het conceptbod.

We proberen zo veel mogelijk aan de voorkant de partijen erbij te betrekken voor zover dat mogelijk is. Ook de inwoners zijn een belangrijke stakeholder, zo niet de belangrijkste, in de energietransitie. De gemeenten staan dichtbij hun inwoners en zullen hen zo goed mogelijk informeren, meenemen in het proces en acties ondernemen om draagvlak te verkrijgen. Zo kunnen RES-partners, in aanvulling op het RES-proces de periode tussen het conceptbod en het eindbod gebruiken om hun inwoners, ondernemers en organisaties verder te informeren. De gemeenten kunnen aan de hand van het conceptbod de dialoog over de energietransitie lokaal voortzetten. Verder kan de betekenis van het conceptbod RES voor de uitwerking van de gemeentelijke plannen op het gebied van klimaat en energie worden besproken. Dit geldt ook voor de stakeholders. De raden/staten/algemeen besturen stellen het eindbod vast. Het eindbod krijgt zijn beslag in de provinciale en lokale omgevingsvisies. Deze worden ter inzage gelegd en dat biedt iedereen de ruimte om te reageren.

Om inzicht te krijgen in de mening van de inwoners in de Regio Arnhem Nijmegen wordt een enquête onder hen, regiobreed, uitgezet waarbij uitsplitsing naar gemeenten mogelijk is. Daarin komen verschillende aspecten van de energietransitie naar voren, zoals duurzaam opwekken, besparen, participatie, et cetera. De enquête wordt samen met het Klimaatberaad aangestuurd en door de individuele gemeenten in de regio gefinancierd (PFO-D, 19 juni 2019)

Reactie per deelnemende partij

Gemeente	Reactie	Verwerkt in startnotitie
Heumen	We wensen regionaal inwoners de mogelijkheden te bieden in dit proces te participeren.	Zie antwoord 6a, 6b en 6c en hoofdstuk 4.
Westervoort en Duiven	<i>Verantwoordelijkheid.</i> Wij constateren dat de verantwoordelijkheid voor de mate en wijze van participatie van inwoners en lokale bedrijven bij de RES primair bij gemeenten neergelegd. Dit sluit onzes inziens niet goed aan bij de opzet van de RES als een <i>gezamenlijk</i> regionaal proces, “samen met maatschappelijke partners en inwoners”. Het miskent het gegeven dat de RES een ingrijpende bovenlokale opgave is, die door alle overheidslagen wordt onderschreven en waarvoor ook verschillende tafels binnen het nationale Klimaatakkoord werkzaam zijn. Vanzelfsprekend hebben gemeenten hierin ook een verantwoordelijkheid en wij verwachten van ons gemeentebestuur dat het zelf ook actief communiceert over de RES-proces. Niettemin zien wij graag dat er vanuit de regionale, RES- organisatie ook een actieve inbreng wordt geleverd. <i>De betrokkenheid van lokale bedrijven en inwoners en het participatieniveau</i> Voor het slagen van de energietransitie zijn wij afhankelijk van concrete bijdragen en investeringen van het lokale bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en inwoners. We moeten deze partijen daarom in deze fase van het proces goed betrekken, zodat zij hun rol in de volgende fase kunnen pakken. Ten aanzien van het niveau van participatie constateren wij dat deze tijdens de eerste fasen van de totstandkoming van de RES alléén wordt ingevuld met het consulteren van een groot aantal stakeholders. Wij verzoeken het PFO Duurzaamheid daarnaast creatief te zoeken naar mogelijkheden om vanuit het regionaal verband ook in de eerste fasen de inwoners en lokale bedrijven te betrekken. Dat geldt ook voor het doel om meer bewustwording in de samenleving als geheel te creëren van de opgave van de RES en de uitdaging om gezamenlijk, in regionaal verband tot onderling begrip en afstemming te komen. De erkenning van deze regionale opgave vraagt ook om een regionale aanpak van de bewustwording, in nauwe samenhang met lokale inspanningen op dit vlak. Graag zien wij deze punten uitgewerkt in de definitieve startnotitie.	
Rheden	Participatie De gemeenteraad geeft aan dat participatie van bewoners, bedrijven en andere maatschappelijke organisaties in het proces erg belangrijk is. Dit moet meer zijn dan informeren. Voorgesteld wordt om niet alleen de enthousiastelingen, maar ook de critici in het proces te betrekken. Verder leeft er een gevoel dat de omvang van de opgave nog onvoldoende in de samenleving is doorgedrongen. Communicatie over de concrete opgave incl. de ruimtelijke en financiële gevolgen hiervan wordt belangrijk gevonden. De gemeenteraad wil graag in een vroeg stadium helderheid over de ruimtelijke consequenties van het RES-traject voor bewoners. Er is een suggestie gedaan om in het proces een tussentijds inspraakmoment voor alle inwoners op te nemen.	
Rheden	Betrokkenheid bedrijven Er wordt extra aandacht gevraagd voor de betrokkenheid van bedrijven in het proces. Als bedrijven op grote schaal duurzame energie opwekken, heeft dit een grote impact op het net.	

Rheden	Het college van B&W wil graag inzetten op regionale oplossingen die gedragen worden door een zo groot mogelijke meerderheid zodat de RES-regio zelf de regie over de uitkomst van het RES-traject houdt. Daarbij hecht zij veel waarde aan participatie van bewoners en andere partijen in het RES-traject. Op lokaal niveau ligt deze taak voor een belangrijk deel bij de gemeente, maar zij vraagt de RES-organisatie de gemeenten hierbij te ondersteunen en helder te beschrijven hoe zij hieraan invulling kan geven. Het college ziet participatie als één van de belangrijkste factoren voor een succesvolle implementatie van de Regionale Energie Strategie.	
Lingewaard	Daarom zien we graag in de startnotitie zowel procesparticipatie als omgevingsparticipatie opgenomen, waarbij gestreefd wordt naar 50% eigendom van de lokale gemeenschap.	Zie antwoord 6a, 6b en 6c en hoofdstuk 4. Niet aangepast.
Doesburg	Communicatie nog explicieter meenemen in de startnotitie.	
Overbetuwe	Energiecoöperaties verdienen een rol van betekenis in de Regionale Energie Strategie.	Zie antwoord 6a, 6b en 6c en bouwstenenbrief energiecoöperaties.
Renkum	Rol energiecoöperaties. Naast deze aandachtspunten vanuit onze gemeenteraad, vragen wij aandacht voor de punten die de gezamenlijke energiecoöperaties per brief aan u hebben meegegeven. Wij onderstrepen de door hen geformuleerde punten en vragen u deze op te nemen in de definitieve versie van de startnotitie.	
Lingewaard	Het is onduidelijk welke aanpak (met stakeholders) binnen het spoor ruimte wordt gehanteerd na besluitvorming over het concept bod.	Zie antwoord 6a, 6b en 6c.
Westervoort en Duiven	Het is onduidelijk welke aanpak (met stakeholders) binnen het spoor ruimte wordt gehanteerd na besluitvorming over het concept bod.	
Overbetuwe	Participatie is van groot belang voor energietransitie. Verduidelijk hoe dit toe te passen.	
Renkum	In de startnotitie is streven naar optimale (financiële) participatie vanuit de samenleving als één van de uitgangspunten benoemd. Wij onderschrijven dit van harte, alleen zien hier slechts beperkt aandacht voor vanuit de RES. Meenemen van stakeholders en inwoners in het besluitvormingsproces is aan de lokale besturen. Wij achten het van groot belang dat de regiogemeenten hierin ondersteunen in de vorm van communicatiemateriaal ed. Dit is niet alleen van belang om de gemeenten te ontlasten, maar ook om als regiopartners hetzelfde verhaal te vertellen. Rol Smurfit Kappa Parengo. Een belangrijke speler in onze gemeente (en de regio) als het gaat om energie en met name warmte is Smurfit Kappa Parengo. De raad hecht veel waarde aan een goede betrokkenheid van deze partner met daarbij aandacht voor de gevoeligheid in de samenleving.	
Berg en Dal	Participatie is ook een regionale aangelegenheid. Om de energietransitie tot een succes te maken, is draagvlak van het grootste belang. Alleen met voldoende steun bij de inwoners in onze regio kunnen wij hierin slagen. Wij plaatsen daarom een kanttekening bij de wijze waarop participatie in de notitie wordt vormgegeven. Wij constateren dat de verantwoordelijkheid voor de mate en wijze van participatie van inwoners en lokale bedrijven bij de RES	

	primair bij ons, de gemeente wordt neergelegd. Dit sluit onze inziens niet goed aan bij de opzet van de RES als een <i>gezamenlijk</i> regionaal proces, “samen met maatschappelijke partners en inwoners”. Het gaat voorbij aan het gegeven dat de RES een ingrijpende bovenlokale opgave is, die door alle overheidslagen wordt onderschreven en waarvoor ook verschillende tafels binnen het nationale Klimaatakkoord werkzaam zijn. Vanzelfsprekend hebben gemeenten hierin ook een verantwoordelijkheid en wij communiceren zelf actief over het RES-proces. Dit gaan we verder intensiveren. Niettemin verwachten wij dat er vanuit de RES-organisatie een actieve inbreng wordt geleverd om onze inwoners goed mee te nemen in het proces. De erkenning van deze regionale opgave vraagt om een regionale aanpak van de bewustwording. Dit, in nauwe samenhang met lokale inspanningen op dit vlak. Graag zien wij dit beter uitgewerkt in de definitieve startnotitie.	Zie antwoord 6a, 6b en 6c.
Wijchen	Hoe wordt omgegaan met participatie?	
Beuningen	Ondersteuning participatie. In de gemeente Beuningen is participatie een belangrijk onderdeel geweest bij de vaststelling van de lokale zoekgebieden voor de grootschalige opwek van wind- en zonne-energie. Ook met betrekking tot de RES hechten wij veel belang aan het participatieproces. In de startnotitie geeft u aan dat het participatieproces primair aan de lokale besturen over te laten. Wij verwachten echter dat de RES-organisatie de lokale besturen actief zal ondersteunen om hieraan invulling te geven. Wij verzoeken u om onze vraag en aandachtspunten mee te nemen bij de uitwerking van de startnotitie en in het verdere proces van de RES.	
Doesburg	Meer inzicht in beheersingsaspect van draagvlak gedurende proces van uitvoering: hoe blijvend monitoren.	
Doesburg	Communicatie nog explicieter meenemen in de startnotitie.	
Lingewaard	Daarom zien we graag in de startnotitie zowel procesparticipatie als omgevingsparticipatie opgenomen, waarbij gestreefd wordt naar 50% eigendom van de lokale gemeenschap.	
Provincie Gelderland	Aandacht houden voor participatie in het RES-proces	

7. Overige aandachtspunten

Ontvangen reacties in hoofdlijnen:

- a. Het is niet helder waarom in het basisproduct Regionaal Bod (pagina 8) wordt afgeweken van de vier eerder benoemde uitgangspunten.

Antwoord ad 7a)

Het regionale bod is een resultante van een integrale afweging waarbij wij streven naar een optimale balans tussen: 1) bijdrage aan de energietransitie, 2) ruimtelijke kwaliteit, 3) maatschappelijke acceptatie en 4) maatschappelijke kostenefficiency.

Reactie per deelnemende partij

Lingewaard	Het is niet helder waarom in het basisproduct Regionaal Bod (pagina 8) wordt afgeweken van de vier eerder benoemde uitgangspunten.	Zie antwoord 7a
Duiven/Westervoort	Het is niet helder waarom in het basisproduct Regionaal Bod (pagina 8) wordt afgeweken van de vier eerder benoemde uitgangspunten.	
Wijchen	Wat is het effect op de besluitvorming RES bij een overgang naar een GR?	Dit valt buiten de kaders van deze RES